

<https://doi.org/10.36719/2663-4619/112/26-31>

İradə Zamanova

Bakı Dövlət Universiteti
<https://orcid.org/0009-0006-1272-9466>
zirada04@gmail.com

İradə Məmmədova

Bakı Dövlət Universiteti
<https://orcid.org/0009-0002-5435-8529>
mif152015@gmail.com

Respublikamızda məktəb yaşında öyrənməyi öyrənmək şəraitinin formalaşmasının psixoloji-pedaqoji imkanlarının müəyyən edilməsi

Xülasə

Məqalədə ümumtəhsil müəssisələrində şagirdlərin öyrənmə qabiliyyətlərinin inkişafına kömək edəcək psixoloji və pedaqoji amillərə nəzər salınır. Məqalədə erkən yeniyetmə məktəblilərin öyrənmə qabiliyyətləri üzrə inkişaf xüsusiyyətləri araşdırılır. Bu yaş qrupunda olan öyrənənlərin daha səmərəli öyrənməsinə kömək edən psixoloji və pedaqoji xüsusiyyətlər və şərait aşkar edilir.

Müxtəlif pedaqoji və psixoloji elementlərlə şərtlənən təlim zamanı şagirdlərin istənilən fənn üzrə bilik və bacarıqları integrasiya olunması geniş şəkildə izah olunur. Məqalənin qənaətinə əsasən, yaxşı tədris və təlim üsulları şagirdləri tapşırıqları yerinə yetirməyə, onları təlim prosesinə cəlb etməyə, tənqidi düşünmə qabiliyyətlərini inkişaf etdirməyə, davamlı və faydalı qarşılıqlı əlaqələri inkişaf etdirməyə, bir-birinin işini qiymətləndirməyə imkan verir və şagirdlərin mövzunu başa düşməsinə təmin etməyə və təkmilləşdirməyə əhəmiyyətli töhfə verir.

Şagirdlərə öyrənmə qabiliyyətini inkişaf etdirməyə kömək edən strategiyaları müzakirə etməyin bir neçə yolu var. Məlum olmuşdur ki, müəllimin fəaliyyəti, pedaqoji prosesin əhatəliliyi, müxtəlif səmərəli təlim materiallarının olması ümumi təhsil müəssisələrində şagirdlərin öyrənmə kompetensiyalarına təsir göstərir. Müəllimlər bu səbəbdən həm pedaqoji, həm də psixoloji tədris metodları üzrə mütəxəssis olmalıdırlar, çünki onlar həm öyrənmə vasitəçiləri, həm də iştirakçılarıdır.

Açar sözlər: *öyrənmə, şərait, pedaqoji, psixoloji, imkanlar, strategiyalar*

İrada Zamanova

Baku State University
<https://orcid.org/0009-0006-1272-9466>
zirada04@gmail.com

İrada Mammadova

Baku State University
<https://orcid.org/0009-0002-5435-8529>
mif152015@gmail.com

Determining the Psychological and Pedagogical Opportunities of the Formation of the Skill of Learning to Learn at School Age in Our Republic

Abstract

The article examines psychological and pedagogical factors that can contribute to the development of students' learning abilities in general education institutions. The article examines the developmental characteristics of early adolescent schoolchildren in terms of learning abilities. Psychological and pedagogical characteristics and conditions that help learners in this age group learn more effectively are revealed.

The integration of students' knowledge and skills in any subject during training, which is conditioned by various pedagogical and psychological elements, is explained in detail.

According to the article, good teaching and learning methods allow students to complete tasks, involve them in the learning process, develop critical thinking skills, develop sustainable and useful interactions, evaluate each other's work, and make a significant contribution to ensuring and improving students' understanding of the subject.

There are several ways to discuss strategies that help students develop their learning abilities. It has been found that the teacher's activity, the comprehensiveness of the pedagogical process, the availability of various effective teaching materials affect the learning competencies of students in general education institutions. Teachers should therefore be experts in both pedagogical and psychological teaching methods, since they are both mediators and participants in learning.

Keywords: *learning, competence, pedagogical, psychological, opportunities, strategies*

Giriş

21-ci əsrə xarakterizə edərkən bu dövrün bilikdə görünməmiş artım və sürətli dəyişiklik dövrü olduğunu görürük. Məlumdur ki, bilik iqtisadiyyatında çiçəklənmək cəmiyyət üçün yeni fərdlər və icmalar daim daha mükəmməl bacarıqlara sahib olmalı, biliklərini yeni kontekstlərdə tətbiq etməli, mövcud iş və düşüncə üsullarının lazımsız olduğu yerlərdə yeni biliklər yaratmalı və nəyin vacib və nəyin olmadığı barədə müdrik mühakimə yürütməli olacaqlar. Bu baxımdan tədrisin məzmunu daim yenilənməli, öyrənmə prosesini vacib bir mərhələ hesab etməlidir.

Öyrənməyi öyrənmək, şagirdlərə sinifdə müəllimin iştirakı ilə mövzunu dərinlən öyrənməyə imkan verən tədris metodudur (Ağayev, Talıbov, İsayev, Eminov, 2006; Andreyeva, 2005).

Müəllimlərin məktəbdə işlədiyi şagirdlərin əksəriyyəti psixoloqların yeniyyətə adlandırdıqları yaş qrupuna aiddir. Yeniyyətlik bütün uşaqlıq dövrlərinin şəxsiyyətin formalaşması ilə bağlı ən çətin və mürəkkəb dövrüdür (Andreyeva, 2005; Vygotskiy, 1983; İl'inskiy, 2014). Eyni zamanda, bu, inkişafın ən mühüm mərhələsidir, çünki burada əxlaqın əsasları qoyulur, sosial münasibətlər, özünə, insanlara, cəmiyyətə münasibət formalaşır, dəyərlər və inanclar formalaşır. Şəxsi özünü təkmilləşdirmək üçün aktiv istəklə əlaqəli bu yaş dövrünün əsas motivasiya xətləri özünü tanımaq, özünü ifadə etmək və özünü təsdiq etməkdir (Zubova, 2016; Becker, Davis, McGregor, Grover, 1990).

Bundan əlavə, tədrisdə öyrənməyi öyrənmək üçün *araşdırma, öyrənmə, informasiyanın layihələndirilməsi və ideyaların təqdim edilməsi* prosesinin təlim nəticələrini effektiv şəkildə artırmaq üçün bir vasitə olduğu göstərilir.

Getdikcə daha mürəkkəb zehni modellər yaratmaq üçün məktəb yaşlı uşaqlar məlumatı uzunmüddətli yaddaşda birləşdirirlər və öyrəndikləri zaman münasibətləri formalaşdırırlar.

Tədqiqat

Şagirdlər üçün yeni məlumatları emal etməyin ən təsirli yolu təcrübəli müəllimin olmasıdır (Ağayev, Talıbov, İsayev, Eminov, 2006; Andreyeva, 2005; Becker, Davis, McGregor, Grover, 1990). Sinif otağının təşkili uşaqlara məktəb həyatının reallıqlarını kəşf etmək, qruplarda birlikdə işləmək və problemləri, sualları və çətinlikləri hörmətli və ünsiyyətçi şəraitdə həll etmək üçün özləri düşünməyə imkan verir. Uğurlu öyrətmə və öyrənmə mühitində təlim bütün diqqətini şagirdlərin ümumi inkişafına, eləcə də onların ehtiyac və maraqlarına cavab verməyə yönəldir.

Humanist psixologiya nöqteyi-nəzərindən təşkil olunan təlimdə yüksək sərbəstlik və təhsil prosesinin bütün parametrləri olan təlim məqsədləri, motivlər, forma və metodlar, nəzarət və digər sahələrin seçimi həyata keçirilir. Bu zaman müəllim şagirdə kömək edən mentor, məsləhətçi rolunu oynayır. Öyrənmə yeni şəxsi məna əldə edər, özünü təhsil və özünü təkmilləşdirmə fəaliyyətinə çevrilə bilər (Ağayev, Talıbov, İsayev, Eminov, 2006; Nəzərov, Mollayeva, 2011).

Problemin qoyuluşu. Bəzən öyrətmə prosesi uyğun təlim mühitində olmayanda öyrənmə uğur qazana bilmir. Müəllimlər istər-istəməz fənlərin mahiyyətini öyrətmək və şagirdlərə öyrənmə prosesi ilə bağlı ideya və təcrübələri öyrənməyə kömək etməkdə çətinlik çəkirlər. Digər bir çətinlik öyrətmənin *planlaşdırılmasıdır*. Çox zaman bu strategiya az nəzərə alınır və müəllim prosesin sistemli davam etməsinə nəzarət edə bilmir. *Planlaşma*, öyrənmə prosesini dinamik bir mühitə daxil edir və ardıcılıq yaradır. Planlaşma olmadıqda öyrətmənin mahiyyəti azalır və təlim məqsədləri əldə olunmamış qalır. Burada əsas araşdırma öyrətmə bu prosesinin əks etdirici və strateji ölçüyə

malik olduğunu təqdim edir. Öyrənməni şagirdlər üçün aydınlaşdırmaq və onların öyrənmə sərbəstliyini təşviq etmək müəyyən strategiyalarla ölçülür. Bundan əlavə, təlimdə *səmərəli resurslardan* istifadə zəif tətbiq edildikdə öyrətmə prosesinin tamlığına əmin olmaq olmur (Ağayev, Talıbov, İsayev, Eminov, 2006; Vygotskiy, 1983).

Təlimdə tədris mövzusunun daha optimal mənimsənilməsi üçün faydalı resursların olması və onlardan istifadə üçün aydın təlimatların olması əsas şərtidir. Bu strategiya müəllim tərəfindən bəzən istənilən səviyyədə olmadıqda öyrətmə prosesində səmərəliliyini itirir və yeni sərişlər formalaşdır bilmir.

Öyrətmə prosesinin müasir texnologiyalarla həyata keçirilməsi öyrənmənin daha səmərəli olmasında geniş imkanlar açır. Burada şagird maraqlarında ən üstün yer tutan rəqəmsal alətlərin istifadəsinə yer verilir. Çox zaman ənənəvi üsuldan istifadə şagirdləri təlimə zəif cəlb edir. Şagirdlərin öyrənmə vərdişləri müasir dövrdə rəqəmsal alətlərin istifadəsində daha mükəmməl qazanılır. Müxtəlif video materialların köməyi mövzusunun vizuallaşdırılması, oyunların köməyi ilə məntiqi sualların yerinə yetirilməsi, yaradıcı tapşırıqlar şagirdləri təlimə daha fəal cəlb edir (Vedemeyer, 1981).

Öyrənməyi öyrətmənin pedaqoji-psixoloji imkanları

Öyrətmə prosesinin təşkilati pedaqoji prosesin əhatəliliyi əsasında baş verir. Buraya təlimin *inkışafetdirici, öyrədici və tərbiyəedici* mühitdə olmasıdır. Bunlardan biri əldə olunmadıqda şagirdlərin öyrənmə vərdişləri birtərəfli olur.

Bir çox hallarda müəllimlər şagirdlərdən yeni biliklər öyrənməyi, yeni bacarıqlar inkışaf etdirməyi və öz rollarını yenidən qiymətləndirməyi tələb edir. Bunun üçün təlimin *şagirdlərin maraq və ehtiyacları üzərində qurulması, şagird mərkəzli olması, onların daxili potensialının üzə çıxarılması* vacib strategiyalar kimi tələb olunur. Öyrətmə prosesini öyrədici mühitdə stimullaşdırıcı vasitələrdən istifadə olunması şagird fəallığına imkan yaradır. Beləliklə, öyrənmənin həm şagirdlər, həm də müəllimlər üçün zəruri olan tərəfləri vardır (National learning platforms and tools. UNESCO, 2020).

Tədris və öyrənmə prosesi biliklərin müəllimdən tələbələrə çevrilməsi prosesi kimi müəyyən edilə bilər. Burada müəllim təlim məqsədlərini müəyyənləşdirməsi, qurduğu və inkışaf etdirdiyi proses daxilində müxtəlif elementlərin birləşməsi əsasında tədris resursları və təlim strategiyasını həyata keçirməlidir. Digər tərəfdən, öyrənmə müəllimin şagirdlərə dərs dəyərəkən nəzərə almalı olduğu əsas amildir.

Pedaqogika, istər təhsilin nəzəriyyəsi, istərsə də praktikasından olsun, şagirdləri öyrətmə üsuluna aiddir. Bu, mədəniyyət və öyrənmə texnikası arasında əlaqədir. Pedaqogikanın əsas məqsədi şagirdlərin əvvəlki öyrənmələrinə əsaslanaraq şagirdlərin bacarıq və münasibətlərinin inkışafı üzərində işləməkdir (Nəzərov, Mollayeva, 2011; İl'inskiy, 2014).

Öyrənmənin pedaqoji xüsusiyyətləri və imkanları dərs planını üzrə bütün sinfə *əməkdaşlıq, ünsiyyət, yaradıcılıq, tənqidi və hesablama düşüncəsi*ni formalaşdıran sərişləri formalaşdırmaqdır.

Öyrətmə prosesində beş pedaqoji standart əsasında *məhsuldar fəaliyyət, dil və savadın inkışafı, məna yaratma, kompleks düşünmə və təlimat vermək* sərişləri əldə olunması ilə izah olunur. Buna uyğun olaraq, öyrətmə prosesi aşağıdakı prinsiplərlə həyata keçirilir:

- *Yaxşı təcrübə şagird-təlim əlaqəsini təşviq edir*
- *Öyrətmədə şagirdlər arasında əməkdaşlıq yaradılır*
- *Fəal öyrənmə təşviq edilir*
- *Şagirdlərə təlim üzrə öyrəndiklərinə rəy bildirilir*
- *Tapşırığın yerinə yetirilməsinə vaxt ayrılır*
- *Səmərəli öyrənmə və öyrətmə yüksək gözləntiləri ifadə edir* (Vygotskiy, 1983; İl'inskiy, 2014)

Bu məqsədlə, öyrənmədə pedaqoji imkanlar əsasən tədris metodikası, tədris metodları bir neçə aspekti əhatə edir, yəni, biliyin ötürülmə üsulu, mənimsənilməsi və dərinləşdirilməsi, tədris metodları və idrak inkışafı, praktiki bacarıqların inkışafı, biliklərin mənimsənilməsinə nəzarət, intellektual bacarıqların və praktiki qabiliyyətlərin artırılmasına istiqamətlənir.

Tiberius və Tipping (1990) effektiv tədris və öyrənmənin beş prinsipini müəyyən etmişdir (Tiberius, Tipping, 1999, s.12):

- 1) müəllimin fənn üzrə biliyi
- 2) şagirdlərin fəal iştirakı
- 3) müəllimlər və şagirdlər arasında qarşılıqlı əlaqə
- 4) şagirdlərin öyrənmə məsuliyyəti
- 5) öyrənməyin müxtəlif yollarının olması

- *Müəllimin fənn üzrə biliyi*: Müəllimlərin fənn üzrə bilikləri mühüm tədris tapşırıqlarının həyata keçirilməsi üçün vacibdir. Öz fənnini hərtərəfli bilən müəllimlər mövzunu təşkil etməkdə, fənni şagirdlərin əvvəlki bilikləri ilə əlaqələndirməkdə, faydalı analogiya və misallar tapmaqda, mövzu ilə bağlı cari düşüncəni təqdim etməkdə və daha səmərəli və səmərəli ola bilirlər (Zuckerman, Obukhova, Bilibina, 2024, s. 48).

2) *Şagirdin fəal iştirakı öyrənməni artırır*

Öyrənmə şagirddən keçmiş biliklərə və gündəlik həyata yeni materialla işləməyi və tətbiq etməyi tələb edən fəal prosesdir. Sınıfdə fəal öyrənməyə təşviq edən üsullardan bəziləri bunlardır: *müzakirə, təcrübə sessiyaları, strukturlaşdırılmış məşqlər, komanda layihələri və tədqiqat layihələri*.

3) *Müəllim və şagirdlərin qarşılıqlı əlaqəsi* şagirdlərin motivasiyası və cəlb edilməsində ən mühüm amildir.

Şagirdlərlə müəllim arasında qarşılıqlı əlaqə, xüsusilə qeyri-rəsmi qarşılıqlı əlaqə şagirdlərin öyrənmə motivasiyasının ən mühüm amillərindən biridir. Bir neçə fakültəni yaxşı tanımaq imkanı çox vaxt şagirdlərin intellektual öhdəliyini artırır və dəyərli rol modelləşdirməsini təmin edir (Vygotskiy, 1983; Zubova, 2016; Tiberius, Tipping, 1999).

4) *Şagirdlər öyrənmələri üçün məsuliyyət götürməkdən faydalanırlar.*

Şagirdlər öz öyrənmələrinə nəzarət etdikdə daha çox həvəslənirlər. Bu, öz-özünə öyrənməyə fəal marağı stimullaşdıran inanandır. Özünə inam və özünü tənzimləmə vərdisləri şagird məsuliyyəti olmadan formalaşa bilmir.

6) *Öyrənməyin müxtəlif yolları vardır*

Şagirdlər müxtəlif yollarla öyrənirlər və müəyyən tapşırıqları yerinə yetirmək üçün qabiliyyətlərində fərqlənirlər. Hər bir şagirdin öyrənməyə yanaşma üsulları ilə bağlı unikal güclü və zəif tərəflərinin olduğunu başa düşmək effektiv təhsilin mühüm tərkib hissəsidir. Sınıf üçün müxtəlif təlim fəaliyyətlərinin təmin edilməsi ayrı-ayrı şagirdlərə hal-hazırda onlar üçün ən təsirli olan fəaliyyəti seçmək imkanı verir (Il'inskiy, 2014; Zubova, 2016).

Öyrənmə psixologiyası, ümumiyyətlə, klassik yenilənmə xarakterinə malik olaraq ətrafı müşahidə etmək və ünsiyyətdə paylaşmaqla qazanılır. Müşahidə öyrənmə üzərində cəmlənmiş geniş tədqiqatlar toplusunu əhatə edir. Müşahidə əsasında öyrənmə həm vizual, həm də zehni fəaliyyəti gücləndirir və şagirdlərdə orijinal öyrənmə səriştəsi qazandırır.

L.B.Zubova qeyd edir ki, əksər məktəblilər üçün öyrənmə formal fəaliyyətə çevrilə bilməsinə baxmayaraq, güclü qeyri-akademik maraqlar üstünlük təşkil etdikdə və idrak maraqları zəif və ya olmadıqda, məktəb dövründə şagirdlərin təhsil fəaliyyəti ən universal olaraq qalır. Uşaqların əksəriyyəti demək olar ki, hər gün məktəb dünyasında tapdıqları təhsil fəaliyyəti ilə birbaşa əlaqəsi olan öyrənmə vərdisləri formalaşır. Öyrənmə hər bir şagirdin təhsil fəaliyyəti, bəzən həmişəkindən daha çox ənənəvi təhsil fəaliyyətindən ayrılaraq, bir çox seçim və öz müqəddəratını təyinetmə problemlərini həll etməyə kömək edir (Zubova, 2016, s. 78).

Effektiv tədris və öyrənmənin üç xüsusiyyəti onun yeni səriştələr formalaşdırmasında rolu əsasən *əməkdaşlıqda araşdırmaq* - uşaqlar hər şeyi araşdırır və təcrübədən keçirirlər; fəal öyrənmə yeni biliyi yaradır - uşaqlar diqqətlərini cəmləşdirir və çətinliklərlə qarşılaşdıqda cəhd etməyə davam edir və yeni yaradıcı bilikləri və bacarıqlarından zövq almaqdır.

Öyrənmədə psixoloji imkanlar. Öyrətmə və öyrənmə vərdisləri psixoloji amillərin üzərində baş verir. Şagird intellekti və maraqlarını aşkara çıxaran ən unikal yanaşma psixoloji mühitdə baş verir. Öyrənmədə *motivasiya, idraki fəallıq, yaddaş mexanizminin güclənməsi, diqqətin artması və anlamanın formalaşması* təlimin ən vacib şərtləridir. Psixoloji aspektdə şagirdlərin öyrənməsində çətinlik yarandıqda sosial emosionallıq yaradan əyləncəli oyunlardan istifadə, korreksiyaedici

üsulların tətbiqi, sərbəst qrup işlərinin və cütlərin fəaliyyətinin təşkili öyrənmədə istifadə olunan ən diqqətəlayiq üsullardır (Vygotsky, 1930-1978).

Öyrənmə psixologiyasının ən mühüm funksiyalarından biri, şagirdlərdə təlim proseslərinin ümumiləşdirilməsinə kömək etməkdə müəllimlərə dəstək olmaqdır. Müəllimlər şagirdlərə təkcə yeni bilik və bacarıqlar əldə etməkdə deyil, həm də onlardan gündəlik həyatlarının müxtəlif kontekstlərində necə istifadə etməyi başa düşməkdə kömək etməlidirlər (Vheeler, 2002).

Öyrənmədə altı psixoloji prinsip göstərilir (Becker, Davis, McGregor, Grover, 1990, p. 59; Tiberius, Tipping, 1999, p. 25):

- 1) *Motivasiyadan tələbələri cəlb etmək və maraq yaratmaq üçün istifadə edilməlidir;*
- 2) *Cavabları məyus etmədən yaxşılaşdırmaq üçün dərhal düzəlişlər edilməlidir;*
- 3) *Düzgün cavabların möhkəmləndirilməsi öyrənməyə kömək edir;*
- 4) *Yeni bilikləri yaddaşda saxlamaq üçün tez-tez nəzərdən keçirmək lazımdır;*
- 5) *Fəaliyyətlər yüksək dərəcələri təşviq etməlidir.*

Öyrənmə psixologiyasının prinsipləri müəllimlərə şagirdlərinin motivasiyalarını, sosial və ətraf mühit kontekstlərini, öyrənmə tarixçələrini, eləcə də güclü və zəif tərəflərini anlamağa kömək edir.

G.A. Zuckerman qeyd edir ki, ibtidai məktəb yaşını və yeniyetməlik dövrünü ayıran xətt bulanıqdır, kifayət qədər müəyyən edilməmişdir və hələ də dəqiq rəqəmə yapışdırıla bilməz. Bəzi alimlər bu yaş həddini uşaqlığın sonu hesab edərək 10-12 yaşlı uşaqlara 8-10 yaşlı uşaqlarla eyni xüsusiyyətləri aid edirlər, bəziləri isə yeniyetməlik dövrünün bütün başlanğıclarını bu yaş aralığında görür və "*Yeniyetmələrin psixologiyası*" fəslində nəzərə alırlar (Zuckerman, Obukhova, Bilibina, 2024, s. 15).

Müşahidələr göstərir ki, öyrənmə prosesində 10-12 yaşlı uşaqlar effektiv mnemonik strategiyalardan istifadə etmək bacarığına və sözlərin mücərrəd təriflərini vermək qabiliyyətinə görə keyfiyyətcə 6-7 yaşlı uşaqlardan üstündürlər. Bu yaşda uşaqlar öyrənmə prosesində linqvistik metaforaları təhlil etməkdə metalingvistik bacarıqlar nümayiş etdirirlər, uşaqların şifahi və yazılı hekayələrində və təkrar hekayələrində personajların düşüncə və hisslərini təsvir etməyə daha çox diqqət yetirilir. Öyrənmədə koqnitiv funksiyaların inkişafındakı bu refleksiv nailiyyətlər linqvistik ünsiyyətin yeni səviyyəsinin ortaya çıxmasını müəyyənləşdirir: şəxsi təcrübənin əhəmiyyətli sahələri ünsiyyət mövzusunə, başqa bir şəxslə paylaşılan emosional-zehni hadisəyə çevrilə bilər. Məlumdur ki, refleksiv şəxsi təcrübənin elementləri olan ünsiyyətin yeni səviyyəsi, yeni, xüsusən də yeniyetmələrin inkişaf proseslərinin başlamağa başladığı interpsixik məkan kimi xidmət edə bilər (Zuckerman, Obukhova, Bilibina, 2024, s. 99).

Öyrənmə daimi xarakter daşıyan dəyişiklik hesab edilə bilər, çünki dəyişiklik müəllim tərəfindən xüsusi bacarıqların inkişaf etdirilməsi, bəzi münasibətlərin dəyişdirilməsi və ya öyrənmə mühitinin arxasında fəaliyyət göstərən xüsusi elmi qanunların dərk edilməsi kimi üsullar vasitəsilə tələbələrə gətirilir.

Nəticə

Cəmiyyətin təhsillə təbii əlaqəsi fonunda məktəbyaşlı şagirdlərin təhsil tələblərinin həlli və gələcək nəslin tərbiyəsi və maarifləndirilməsi mövzusu ictimai inkişafın hər bir səviyyəsində aktual və güclü olaraq qalır. Nəhayət, hər bir cəmiyyətdə, hər bir təşkilatda səmərəli öyrətmə və öyrənmənin proses təhsilin sosial həyatda oynadığı müstəsna rolunu zəruri edir. Əvvəlcədən müəyyən edilmiş nəticələrə nail olmaq üçün pedaqoji proses şagirdlərin fəal öyrənməyə və tənqidi düşünməyə həvəsləndirildiyi sinif otaqlarında qurulur. Bu proses müəllimin öyrətmədə rolunu müəyyən edir, onun fəaliyyətini, koordinator, bələdçi və məsləhətçi kimi şagirdlərin isə tədqiqatçı, fəal iştirakçı və yaradıcı subyekt kimi qarşılıqlı əməkdaşlıq fəaliyyətlərinə əsaslanan təhsil, inkişaf və dəstəkləyici mühitin təşkili mexanizmlərini nəzərə almaqla həyata keçirilir.

Ədəbiyyat

1. Ağayev, Ə. Ə., Talıbov, Y. R., İsayev, İ. N., Eminov, A. İ. (2006). *Pedaqogika*. Bakı: Adiloğlu.
2. Andreyeva, A. L. (2005). *Kompetentnostnaya paradigma v obrazovanii: opyt filosofsko-metodologicheskogo analiza*. Pedagogika. № 4, 19-27.
3. Becker, A., Davis, S., McGregor, L., Grover, C. (1990). *Student Expectations of Course and Instructor*. Teaching Psychology, 17, 59-162.
4. Il'inskiy, I. M. (2014). «Znaniye — ponimaniye — umeniye» kak formula perspektivnoy nauchnoy i obrazovatel'noy politiki // Znaniye. Ponimaniye. Umeniye. № 1, 5-17.
5. National learning platforms and tools. UNESCO. (2020).
<https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/nationalresponses#EASTERN%20EUROPE%20&%20CENTRAL%20ASIA> (13.04.2020).
6. Nəzərov, A., Mollayeva, E. (2011). *Müasir dövrün təhsil problemləri*. (Mühazirə xülasələri). Dərs vəsaiti. Bakı.
7. Tiberius, R., Tipping, J. (1999). *Twelve principles of effective teaching and learning for which there is substantial empirical support*. Toronto: University of Toronto, 25-78.
8. Vedemeyer, S. (1981). *Learning at the back door: Reflections on non-traditional learning in the lifespan*. Madison: University of Wisconsin Press.
9. Wheeler, S. (2002). *Student Perceptions of Learning Support in Distance Education*. Quarterly Review of Distance Education, 3(4), 419-430.
10. Vygotsky, L. S. (1930-1978). *Mind in Society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
11. Vygotskiy, L. S. (1983). *Problema vysshikh intellektual'nykh funktsiy v sisteme psixotekhnicheskikh issledovaniy* // Istoriya sovetskoy psixologii truda: Teksty. M.
12. Zubova, L. V. (2016). *Psixologiya razvitiya i vozrastnaya psixologiya: uchebnoye posobiye* / L. V. Zubova, Ye. V. Nazarenko. - Orenburg: Orenburgskiy gosudarstvennyy universitet, EBS ASV, 190. ISBN 978-5-74101574- Tekst: elektronnyy // Elektronno-bibliotecnaya sistema IPR BOOKS: [sayt]. - URL: <http://www.iprbookshop.ru/69940.html>
13. Zuckerman, G. A., Obukhova, O. L., Bilibina, T. M. (2024). *Inter psychological Origin of the Educational Action of Modeling Cultural-Historical Psychology*. Vol. 20, № 1, 27-37.

Daxil oldu: 05.11.2024

Qəbul edildi: 27.02.2025